

Ткаченко А. В.

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Гуманітарний факультет
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,
(Миколаїв, Україна), ya.nastasiya91@yandex.ua

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ТА МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ІНДИВІДА

Звернення до проблеми цінностей у політичній сфері життя суспільства зумовлене низкою важливих обставин. Останнім часом спостерігається переоцінка суспільних, політичних та загальнокультурних цінностей попередніх поколінь, переривання послідовності у передачі соціокультурного та політичного досвіду, що призводить до загальної ціннісно-нормативної кризи та ідеологічного вакууму. У статті здійснюється узагальнений аналіз політичних цінностей індивіда, основні шляхи та механізми їх формування.

Ключові слова: *цінності, політичні цінності, політична система, суспільство, політичне лідерство.*

Поняття «політичні цінності» з другої половини ХХ століття і особливо останнім часом набуває значного поширення. Частіше за все звернення до політичних цінностей відбувається в контексті аналізу політичної культури або політичної свідомості. Серед зарубіжних вчених, які приділяли особливу увагу проблематиці цінностей, слід відзначити таких дослідників як Т. Парсонс, М. Вебер [3], Ф. Ніцше [8].

Але зарубіжні науковці тлумачить цінність вкрай широко, як будь-яке відношення значимості, як феномену, як вибору, як практичне відношення, як ідеал, що створює можливість підвести під це поняття ледве не всі явища і предмети духовного і матеріального життя. Цінності у соціально-політичному контексті розглядали такі російські дослідники як: А. Демідов [7], О. Попова [9], А. Савельєв [10], А. Бітуєва [1], В. Віноградов [4]. Праця В. Віноградова «Політичні цінності у життєдіяльності людей» містить типологізацію

політичних цінностей за В. Тугариновим, що ґрунтується на структурі суспільних явищ, яка поряд з матеріальними і духовними, включає соціально-політичні: громадський порядок, світ, безпеку, свободу, рівність, справедливість, людяність [4].

Людська діяльність будь-якого роду охоплює: задум, реалізацію і результат. Задум же складається з мети, цінності і плану. Мета відповідає на питання: що треба зробити? Реалізація одних і тих же мети і планів може мати повністю різні життєві змісти, ціннісні значення. Так формується поняття цінність.

Цінності – специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне або негативне значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, чудове і потворне, що втілюються в явищах суспільного життя або природи). Природу, походження, розвиток і роль цінностей в житті людини і суспільства вивчає аксіологія – вчення про цінності. Аксіологія входить принципово важливою частиною в структуру ряду філософських соціологічних концепцій – неокантіанськи-веберовської, феноменологічно-інтеракціоністської і позитивістської орієнтації. В соціології проблему цінностей ввів Макс Вебер. Аналізуючи дії індивідів, Макс Вебер виходив з неокантіантської передумови, за якою кожний людський акт стає осмисленим лише в співвіднесенні з цінностями, в світі яких визначаються норми поведінки людей та їх мета [12].

Сучасне людство перестало мислити світоглядно і філософськи, часто навіть цього не усвідомлюючи. Це не від доброго життя. У всякому випадку, не від спокійного життя. Ядерні та екологічні апокаліпсиси, національні відродження і націоналізм, різноманітний, строкатий плюралізм способів життя, мети, стилів, краса тіла на конкурсах та олімпіадах, смерть наркоманів і алкоголіків, самовідданість трибунів і безглуздя терористів, мільярди біт інформації, що потрапляє в вуха і очі через телеекрани, паморочить голови, але й розворушує мозок. Загроза розпаду вимагає зосередженості. Старіюче ХХ сторіччя перестало сміятися над романтичними запитаннями про зміст життя, настільки корисними мислителям минулого. Питання цінності життя знов і знов набувають значимості. Якщо цінності не речовинні, а духовні, можуть здатися несуттєвими і ніби неіснуючими. Але всі цінності духовні, навіть матеріальні,

тому що саме поняття цінності є людська, соціальна категорія: з її допомогою вимірюються всі предмети та явища, суспільні та природні. Людина є міра всіх речей, справедливо стверджував давньогрецький філософ-софіст Протагор, але інструментом виміру, мірилом виступають цінності. Поняття цінність – ідеал, мета, спрямованість [2].

Зовні цінності виступають як властивість предмета або явища. Проте цінності притаманні предмету або явищу не від природи, не просто через внутрішню структуру об'єкта самого по собі, а тому, що об'єкт втягнутий у сферу суспільного буття людини і стає носієм певних соціальних відносин. У ставленні до суб'єкта – людині цінності служать об'єктами її інтересів, а для її свідомості здійснюють роль повсякденних орієнтирів в предметній і соціальній, дійсності, визначення різноманітного практичного ставлення людини до навколишніх предметів і явищ. Так, склянка, будучи інструментом для пиття, виявляє цю корисну властивість як споживча вартість, матеріальне добро. Будучи продуктом праці і предметом товарного обміну, склянка виступає уже як економічна цінність, вартість. Якщо ж склянка є предмет мистецтва, то наділяється ще й естетичною цінністю, красою. Всі властивості склянки визначають її різноманітні функції в системі людської життєдіяльності і виступають як предметні ознаки, символи певних суспільних відносин, в які вступає людина. Виходячи з необхідності мати житло або реалізації принципу – мій будинок – моя фортеця, можна побудувати будинок, а з престижних міркувань можна побудувати ще дачу, котедж тощо. Точнісінько так же повністю різні цінності, життєвий сенс можуть стояти за метою отримати диплом про вищу освіту та ін. [13].

Піднімаючись на світоглядний східець свого буття, людина ніби відволікається від самої себе і намагається увібрати в себе світ. І цей світ справді духовно входить в неї, збагачуючи людську особу. Тому світогляд, незважаючи на його, здавалось би, абстрактність, завжди сфокусовано на реальній людині. Підходячи до світогляду з міркою цінності, напевно, краще зіставляти місце, займане світоглядом, не з пріоритетами, а з ієрархією цінностей. Ієрархія – річ, існуюча не менш реальніша, аніж пріоритети. Більш того, ці дві категорії дуже

подібні одна до одної: там і тут йдеться про якусь черговість. Нарешті, пріоритети і ієрархія нерідко просто співпадають у повсякденній свідомості. Для голодного вища цінність – хліб. Отут-то нібито йдеться про поглиблення мети, її ієрархію. Але це не так. Адже тут йдеться про цінності, що відрізняються від мети та інших станів свідомості, керуючих діяльністю функціонально, за своєю роллю, в управлінні діями [11].

Пріоритети звичайно існують там і захоплюють свідомість, – де всякі нестачі як раз і створюють черговість, не дозволяючи реалізувати відразу і водночас весь ланцюжок пріоритетів. Ієрархія фундаментальніша і не залежить від швидкоплинних кон'юнктур, а подібна до єгипетських пірамід, яким сорок століть. І вершину ієрархії завжди займають цінності світоглядні.

Для філософа Іммануїла Канта вищими цінностями і вічно дивними речами стали «зоряне небо наді мною і моральний закон в мені». Етика Альберта Швейцера ґрунтувалася на «шанобливості перед життям». Рятівною властивістю людства, буквально його щастям, завжди ставала та обставина, що остаточно своїми робила цінності своїх кращих, а не гірших представників. Мабуть, тут криється колективний інстинкт самозбереження, людство не прожило б довго, якщо б на вершині ієрархії його цінностей виявився культ сили. Поряд з предметними цінностями, що виступають об'єктами спрямованих на них інтересів, до цінностей належать також деякі явища суспільної свідомості, що виражають інтереси в формі поняття добра і зла, справедливості і кривди, ідеали, моральні нормативи і принципи. Такі форми свідомості описують якісь дійсні або удавані явища реальності, а виносять їм оцінку, схвалюють або засуджують їх, вимагають їх здійснення або усунення, тобто, виступають нормативними за своїм характером [5, с. 134].

У житті часто людина потрапляє в такі ситуації, коли потрібно вибирати з багатьох альтернативні потреби, інтереси, можливі переживання і засоби, шляхи їх реалізації, чому віддати перевагу, від чого відмовитися, як встановити черговість переваг і вчинків. Відповідно з певною внутрішньою шкалою, системою еталонів і виникає необхідність порівняння різних мотивів можливих дій людини, людей, вибору ними чогось. І отут найтипівіші для суб'єкта

потреби, інтереси і переживання виконують роль орієнтира в виборі альтернативних потреб, інтересів і можливих переживань, засобів, шляхів їх реалізації. Так виникають цінності. Цінність – філософське поняття, з допомогою якого і характеризується соціально-історичне значення певних явищ дійсності для суспільства, індивідів. Цінності виконують роль споконвічної, вхідної основи вибору потреб, інтересів, переживання, мети, засобів їх реалізації, результатів діяльності і тих умов, в яких здійснюється вибір. На питання: в ім'я чого здійснюється та або інша діяльність, відповіддю є цінність, тобто основа вибору суб'єктом-людиною мети, засобів, результатів і умов діяльності. Сам процес і процедура вибору на базі цінностей називається оцінкою. Добром для суб'єкта виступає і сам результат вибору. Спрямованість діяльності суб'єкта (людини) на певну цінність називається ціннісною орієнтацією [9, с. 215-216].

Поняття цінність вживається, по-перше, для визначення стану свідомості, на основі якого здійснюється оцінка, по-друге, – значущих явищ, що вибираються внаслідок оцінки. Можна сказати, істина і добро (або престижність і комфорт) виступають у тієї або іншої людини основними, провідними, але можна сказати, що в такому будинку є більше матеріальних, аніж духовних цінностей. Суттєвість цінностей визначає індивідуальну і суспільну свідомість і діяльність. Можна говорити про цінності особи, сім'ї, політичної партії, нації, культури, людства та ін. Але не можна судити про суспільство за його власним уявленням про себе, як не можна робити те ж саме стосовно окремої людини. Можна серйозно помилитися і в людині, беручи на віру винятково її думку про себе саму, і в суспільстві, покладаючись на її психологію, що міняється, і далеко не вічні доктрини. Але і людина, і суспільство діють не за об'єктивними критеріями, а за суб'єктивними збудженнями. Об'єктивними виявляються лише результати дій, які майже завжди відрізняються від збудження, і тоді люди людина або суспільство змінює життєві настанови і діє вже виходячи з нових збуджень [6, с. 59-60].

Роблячи висновок, зазначено, що при виборі особистих цінностей із багатьох соціальних або інших систем цінностей кожен обирає свої, особливо ті, які є цінностями-засобами досягнення цілей. Саме тому суспільство може

прагнути до однієї цілі, але по різному бачити засоби її досягнення. Це особливо помітно, коли комплекс неповноцінності керівника впливає на прийняття рішення навіть в масштабах міжнародних відносин. Тоді головним змістом керівництва, і часто зовнішньої політики, стає бажання покарати і провчити незгодних співробітників або навіть інші країни і народи. У зв'язку із цим важливою складовою цінностей є моральне судження і норма, у відповідності до якої приймається рішення.

Цінності здатні змінюватись, оскільки змінюється саме суспільство і стосунки між людьми. Вони виступають матеріалом, за допомогою якого індивід може оцінювати значення, позитивне або негативне, власних соціальних дій і дій оточуючих його людей. Цінності також імпліцитно показують, які основні проблеми існують в суспільстві, оскільки люди з їх допомогою висловлюють бажаний результат соціальних змін і формулюють за допомогою цінностей те, до чого вони прагнуть.

Література:

1. Битуева, А. Особенности структурного строения ценностных ориентаций / А. Битуева // Теоретический философский журнал Credo. – 2000. – №3 (21). – С. 12–20.

2. Булдакова, Л. В. Ценности политической элиты в смысле качественной динамической составляющей процесса ее функционирования [Электронный ресурс] / Л. В. Булдакова, В. Есипова. – Режим доступа к документу : <http://sj.obliq.ru/release/8>. – 15.05.2015. – Название с экрана.

3. Вебер, М. Избранные произведения : Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова, П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.

4. Виноградов, В. Политические ценности в жизнедеятельности людей. Тугариновские чтения. Материалы научной сессии / В. Виноградов // Серия «Мыслители», выпуск 1. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2000. – С. 11–14.

5. Гаджиев, К. Политическая философия / К. Гаджиев. – М. : Международные отношения, 1999. – 606 с.

6. Горбатенко, В. П. Гуманістичні цінності та виклики XXI століття / В. П. Горбатенко, Н. В. Жабінець // Політологічний вісник. Зб. наук. пр. – К. : Т-во «Знання» України. – 2003. – Вип. 13. – С. 55–62.

7. Демидов, А. Мир политических ценностей / А. Демидов // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 25–32.

8. Ницше, Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше; пер. с нем. Е. Герцык и др. – М. : Культурная Революция, 2005. – 880 с.

9. Попова, О. Консервативные ценности в стереотипах политического сознания и поведения россиян / О. Попова // Философия и социально-политические ценности консерватизма в общественном сознании России (от истоков к современности). Сборник статей. – СПб. – 2004. – Вип. 1. – С. 201–217.

10. Савельев, А. Ценностное пространство кризисного социума (в методологической интерпретации) / А. Савельев // Полития. – 1997. – № 1. – С. 79–87.

11. Социальная подструктура личности [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу : <http://zaочно.at.tut.by/psi2d3d1.html>. – 22.10.14. – Назва з екрану.

12. Філософія [Електронний ресурс] / ред. Горлач М., Кремень В. – Режим доступу до документу : <http://readbookz.com/books/179.html>. – 18.09.15. – Назва з екрану.

13. Цінності та ціннісні орієнтації у системі людської діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N30-1/kushnir.htm>. – 08.06.15. – Назва з екрану.

References

1. Bitueva A. Osobnosti strukturnogo stroeniya tsennostnykh orientatsiy [Features of the structure of the structural value orientations]. Teoreticheskiy filosofskiy zhurnal Credo [Theoretical philosophical journal Credo]. 2000. № 3 (21). P. 12-20.

2. Buldakova L., Esipova V. Cennosti politicheskoy jelity v smysle kachestvennoj dinamicheskoy sostavl'jajushhej processa ee funkcionirovaniya [Values of political elite

are in sense of quality dynamic constituent of process of her functioning] [Virtual Resource]. Available at: <http://sj.obliq.ru/release/8>. (Accessed 15 June 2015).

3. Veber M. Izbrannye proizvedeniya [Select works]. Moscow, Progress Publ., 1990. 808 p.

4. Vinogradov V. Politicheskie cennosti v zhiznedejatel'nosti ljudej. [Political values are in the vital functions of people]. Tugarinovskie chteniya. Materialy nauchnoj sessii [Tugarinovskie reading. Proceedings of the scientific session]. Saint Petersburg, Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshhestvo Publ., 2000. P. 11-14.

5. Gadzhiev K. Politicheskaja filosofija [Political philosophy]. Moscow, The International relations Publ., 1999. 606 p.

6. Horbatenko V.P. Humanistychni tsinnosti ta vyklyky XXI stolittya [The Humanistic values and calls of XXI of century]. Politolohichnyy visnyk [The political Science announcer]. 2003. Issue 13, pp. 55-62.

7. Demidov A. Mir politicheskikh cennostej [The world of political values]. Pravovedenie [Jurisprudence]. 1997. No. 4, pp. 25-32.

8. Nicshe F. Volja k vlasti. Opyt pereocenki vseh cennostej [Thirst to power. Experience of overvalue of all values]. Moscow, Kul'turnaya Revolyutsiya, 2005. 880 p.

9. Popova O. Konservativnye cennosti v stereotipah politicheskogo soznaniya i povedeniya [Conservative values in the stereotypes of political consciousness and behavior of Russians]. Filosofiya i sotsial'no-politicheskie tsennosti konservatizma v obshchestvennom soznanii Rossii (ot istokov k sovremennosti). Sbornik statey [Philosophy and socio-political values of conservatism in public consciousness of Russia (from sources to contemporaneity). Collection of reasons]. Saint Petersburg, 2004. Issue 1, pp. 201-217.

10. Savel'ev A. Cennostnoe prostranstvo krizisnogo sociuma (v metodologicheskoy interpretacii) [Valued space of crisis society (in methodological interpretation)]. Politiya [Polity]. 1997. No. 1, pp. 79-87.

11. Social'naja podstruktura lichnosti [Social fine-tuning of personality] [Virtual Resource]. Available at: <http://zaochno.at.tut.by/psi2d3d1.html>. (Accessed 22 october 2014).

12. Horlach M., Kremen' V. Filosofiya [Philosophy] [Virtual Resource]. Available at: <http://readbookz.com/books/179.html>. (Accessed 18 September 2015).

13. Tsinnosti ta tsinnisni oriyentatsiyi u systemi lyuds'koyi diyal'nosti [Values and valued orientations are in the system of human activity] [Virtual Resource]. Available at: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N30-1/kushnir.htm>. (Accessed 08 June 15).

Tkachenko A. V., Instructor of the Department of Social and Humanitarian Sciences, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), ya.nastasiya91@yandex.ua

Main ways and mechanisms of political values individual

Address the problem of values in the political sphere of society due to a number of important circumstances. Recently a reassessment of social, political and general cultural values of previous generations, interruption in the transmission sequence of socio-cultural and political experience, which leads to the total value-ideological crisis and regulatory vacuum. The article is a generalized analysis of individual political values, basic ways and mechanisms of their formation.

Keywords: *values, political values, political system, society, political leadership.*

Ткаченко А. В., преподаватель кафедры Социально-гуманитарных дисциплин, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения (Украина, Николаев), ya.nastasiya91@yandex.ua

Основные пути и механизмы формирования политических ценностей индивида

Обращение к проблеме ценностей в политической сфере жизни общества обусловлено рядом важных обстоятельств. В последнее время наблюдается переоценка общественных, политических и общекультурных ценностей предыдущих поколений, прерывания последовательности в передаче социокультурного и политического опыта. В статье осуществляется обобщенный анализ политических ценностей индивида, основные пути и механизмы их формирования.

Ключевые слова: ценности, политические ценности, политическая система, общество, политическое лидерство.